

Nogle Ord om Englands Landhuusholdning før og nu.

(Oversat efter Indledningens til Værket: „Die landwirthschaftlichen Gerâthe Englands, af W. Hamm, Braunschweig 1845).

Kun Lidet eller Intet er os bekendt om den brittiske Nes Agerbrug før Romernes Tid. Dog indbød dens Frugtbarhed og milde Clima dem til der at grundlægge Colonier. Fra dem udgik sandsynligviis saavel Folkets som Landets første, egentlige Cultur; og det er factist godtgjort, at de der have indført de første Frugttræer. Om det engelske Agerbrug, i dets første Tider, har man kun yderst faa og mangelfulde Efterretninger. Det ældste Mindesmærke derom er sandsynligviis den angelsariske Plov fra det ottende Aarhundrede, hvilken findes afbildet i Strutts Værk. Denne Plov, som meget ligner den, paa gamle Mynter og Monumenter afbildede græske, er, naar man tager Hensyn til dens Ælde, af en for den Tid overraskende Construction, og lader os med temmelig Visshed slutte, at der har været et planmæssigt Agerbrug i Landet. Alfred den Store, hans Søn og Sønnesøn, henvendte deres Opmærksomhed derpaa; i deres Tid blev Trevangsbruget almindeligere og vedligeholdt sig som den meest brugelige Driftsmaade endog til Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Det engelske Agerbrugs Tilstand paa hiin Tid, forsaavidt man kan uddrage den af ad-

spredte Bemærkninger hos Kirkesæbde og Digtere var omtrent saaledes:

Landet bestod for største Delen af Skove og Græsgange. Disse tjente til Underholdning for et temmelig stort Antal Faar og Hornkvæg, hvilke udgjorde Bøndernes fornemste Rigdom. Iffun en lille Deel af Jorden blev dyrket, og det meget let, saa at den kun frembragte middelmaadige Afgrøder. Men lidt efter lidt, alt som Befolkningen forøgedes, blev Produktionen utilstrækkelig, og man var altsaa nødsaget til at finde en ny Dyrkningsmaade. Paa Grund af Lovenes Kraftesløshed eller Banskkeligheden ved at haandhæve dem under Baronernes gjensidige, ofte indtræffende Feider, led den jordbrugende Deel af Folket overordenligt; men denne betrængte Tilstand var tillige den første Aarsag til dens efterfølgende Selvstændighed. Landboerne forenede sig nemlig i Byerne til gjensidig Beskyttelse og Forsvar. Den bedste Jord, nærmest Baaningerne, dyrkedes, og paa de fælles Græsgange underholdtes Dvæget uden megen Møie og Bekostning. Men den nærmeste Følge heraf var, at man kun erholdt meget lidt Gjødning og at Agrene derfor neppe levede saa stort Overskud, at det dækkede Omkostningerne ved Arbeidet. Man fik i det Høieste kun 4 Fald, og Marken var efter den anden Afgrøde aldeles overgroet med Ukrud. Dette troede man at kunne forekomme ved at indføre Lovangsbruget. Man lod nemlig Jorden hvert andet Aar ligge i Brak, istedetfor at tage to Afgrøder mellem hvert Brakaaar. Hvede able-

des da iffun sjældent; Landbrugets vigtigste Producter vare Byg, Havre og Rug.

En Hovedgreen af Dvægdriften udgjorde Svineavlen, hvilken var halvild. Store Hjorde af disse Dyr fandt overflødig Næring i Ege- og Bøgestovene. Rettigheden til at drive Svinene i Kronens Stove blev bevilget Hjordenes Ciere, som en Gunstbeviisning for udviste Tjenester. Alene Drer anvendtes til Trædyr og disse fik en kun tarvelig Underholdning paa Almindingerne. De vare saa daarlige, at tre Par vare nødvendige for at trække en Plov ved sædvanligt Arbeide, og desuagtet kunde man paa den længste Dag ikke pløie mere end i det Høieste $\frac{1}{2}$ Tønde Land. Om Vinteren fodredes de alene med Halm, og fristede saaledes Livet ved det, som nu i England næsten udelukkende anvendes til umiddelbar Tilberedning af Gjødsel. Medens Beiene vare ubrugelige for Kjøretøier, og disse iffun lidet bekjendte, benyttede Jordbrugerne Hestene alene til at ride paa, samt til paa deres Ryg at føre Sæden til Mølle eller til Torvs. De vare af den lille Landrace, som sidenhen krydsedes med Heste, der vare indførte fra Friesland.

Wilhelm Erobrerens despotiske Regjering bibragte Landet dybe Saar, af hvilke det blødte gjennem Aarhundreder. Saxerne, Englands Indvaanere og Kjærnen af Befolkningen, bleve af den statskloge Usurpator paa alle mulige Maader indskrænkede i deres Rettigheder og berøvede deres Eiendele. Deres store Eiendomme fordeltes mellem Normannerne til Tak for udviste Tjenester og som Opmuntring til fremtidige. Uri-

melige Afgifter fordrebes af de saariste Grundeiere og bleve ofte indkrævede med Vold; Særene vare særegent betyngede med en Skat, til hvilket Diemed man for første Gang forfattede en almindelig Jordebog, doomesdaybok. For at undgaae denne underfuede Tilstand, flygtede mange Særene bort, isærdeleshed til Skotland, hvorhen de bragte de første Grundsætninger i Agerbruget.

Jordbruget opretholdtes dog endnu nogenlunde af de Munkeordener, som havde offentlige Strækninger af uopdyrket Land i Forlehnning. — For Munkene var det, paa Grund af deres Rundskab til Latinen, muligt at studere de romerske, paa den Tid de eneste, Forfattere i Landhuusholdningen, og ved at anvende de fra denne Kilde hentede Regler og Grundsætninger, forbedrede de deres Jorder betydeligt i Sammenligning med de omfringliggende. Ved at undervise og opmuntre deres Undergivne til at dyrke deres Jord med mere Omhu, viste de sig at være langt bedre og mildere Herrer end Adelsmændene, der med Undtagelse af at beskytte deres Undergivne og sørge for deres egne Fornødenheders Tilfredsstillelse, ikke brøde sig om Noget. Brød af Rug, Byg, Erter og Bønner var den sædvanlige og næsten eneste Føde for det lavere Folk, hvilket ligesom eiedes med Jorden og ikke havde Ret til at flytte til noget andet Sted eller gaae i nogen anden Tjeneste. De større Lehnbesiddere dyrkede selv kun en Deel af deres Eiendomme; det Dyrige overlode de til Folk af en ringere Klasse og til Arbeidere, hvilke,

skjøndt fribaarne, dog vare kun lidet bedre faren end de Liv egne og levede fordetmeste ligesom disse.

Forpagterne havde saa smaae Capitaler til deres Disposition, at Besætningen ofte var Grundeierens Eiendom og bortforpagtedes tillige med Jorden samt det dertil hørende Tjenestetjende. De havde ifkun saa Agerdykningsredstaber, for største Delen af Træ, grovt og plumpt forfærdigede af dem selv. En Plov med Skær af Jern, en Dre og en Spade vare sædvanlig det Bærktøi, som benyttedes meest.

Den engelske Landhuusholdning opblomstrede ikke før Magna charta, dette Britternes usfatteerlige Gode, værnedes om Eiendommens og den personlige Sikkerhed. Da Folket senere hen ved Oprettelsen af Underhuset fik Veilighed til at fremsøre sine Ønsker og Besværinger umiddelbart for den lovgivende Magt; da Parlamentet begyndte at henvende sin Opmærksomhed paa Manufacturer, Handel og Agerdykning, som Kilderne til Nationalrigdom; indtraadte ogsaa en ny Epoke for Landhuusholdningen. Den største Forandring i dennes Tilstand bevirkedes ved den i Aaret 1461 for første Gang bevilgede Kornudførsel. Før den Tid produceredes blot hvad der var nødvendigt til eget Forbrug, og en Folge heraf var, at en stor Mængde Grundeieendomme, af hvilke der kunde have Indtægt, forbleve uopdyrkede. Denne Tilladelse burde have været en Opmuntring og en Spore til at hæve Productionen til et høiere Trin; men har desuagtet endnu i lang Tid ikke de forventede Frugter, eftersom en dertil knyttet Clausul — en fastsat høi Pris paa Korn til Ud-

førsel — lagde altfor mange Hindringer og Ubequemmeligheder i Veien for Producenten. Et større Skridt fremad var derfor den under Dronning Elisabeth bevilgede frie og ubundne Udførsel af alle Slags Sædevarer. Herved hævedes Handel og Agerdyrkning, og fandt en gjensidig Støtte i hinanden. — Senere hængif man med altfor stor Iver endnu videre; man udsatte en Priis for et vist Quantum Sæd, som udførtes.¹ Saa stor Fordeel dette end medførte for de større Grundeiere, ligesaa megen Skade opstod der heraf for Folket og for alle dem, der ei besad nogen Jordeiendom, samt derved at samtlige andre Fornødenheder maatte betales i Forhold til de forhøiede Kornpriser.

Paa samme Tid som Videnskaberne atter opblomstrede og især efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse, begyndte ogsaa Agerdyrkningslitteraturen at udvikle sig. Imidlertid lovede dens Begyndelse i England ei meget; alle Forfattere i denne Materie hentede deres Efterretninger fra Varro's *de re rustica*, eller fra Cato, Columella og Paladius, samt fortalte snarere, hvad der burde gjøres end det som gjordes. Den første engelske Skribent i Landhuusholdningen, som er værd at lægge Mærke til, var Sir Anton Fisherbert, som af Mange ansees for den engelske Agriculturs Fader. Han udgav 1523 sin „Book of husbandrie”. Dette Bærk udspreder et betydeligt Lys over Forpagternes Tilstand paa den Tid; de maatte tilligemed Koner og Børn arbejde strængt, og adskilte sig blot derved fra den simple Jordbruger, at de vare frie Mænd (*freemen, freeholders*).

Grundeieren var meget uafhængig, og hans Levemaade høist simpel; han havde ikke store Udgifter og var kun sjelden forsynet med rede Penge; deeltog ikke meget i Handel og Bandel, men levede af Indtægterne af sin Jord; hans Tyende spiste ved hans eget Bord. Faareavlen var Hovedformaalet, og Uld den fornemste Artikel, man havde at forhandle. Faarene holdtes paa de almindelige Græsgange, og Foldning var den sædvanlige Maade, paa hvilken de gjødede Ageren. Ifkun med store Vanskeligheder underholdtes Faarene om Vinteren og der omkom altid et betydeligt Antal af disse Dyr paa denne Aarstid. Hø var deres eneste Foder, og Koeer saavel som Foderurter vare endnu ubekjendte. Paa denne Maade forrentede Enge sig uforholdsmæssigt høiere end Agerjord. Af Mangel paa Vinterfoder for Dvæget, slagtedes jevnlig flere Kreaturer endnu før de vare fedede, og derved fik man rigelig Føde for Familien og Tyendet.

Nu begyndte overhovedet Dvægavlen at blive af nogen Betydenhed; under Henrik VIII gjordes der meget for den. England har denne Monark at takke for Grundlæggelsen af sin nuværende ndmærkede Faareavl. Under hans Regiering førtes 3000 spanske Moderfaar til England, hvilke bleve fordeelte omkring iblandt alle Grevskaberne, hvorhos der omhyggeligen vaagedes over deres hensigtsmæssige Røgt og Anvendelse. Deels ved Parring i den samme Race (Englændernes: breeding in and in) og deels ved Krydsning med Landets egen grove Faarerace udvikledes Englands nuværende meget fine og languldede Race. — Hesteavlen, der allerede

var i Stigning ved Krydsning af arabisk Fuldblod med indenlandfste og frieske Racer, begyndte efterhaanden at blive Jordbrugernes kjæreste Beskæftigelse paa Dvægaavlens Beføstning.

Dgsaa under Elisabeths Regiering skændede man Landbruget nogen Dpmærksomhed. Noget betydeligt Værk i Landoeconomien have vi dog ikke fra den Tid; endnu var der ikke foregaaet nogen væsenlig Forandring i Agerdyrkingen eller Dvægaavl. Ifkedestomindre synes dog Forpagternes Tilstand at have forbedret sig; de bleve mere velhavende og begyndte at boe i pynteligere Huse istedetfor Hytter af Træ, som vare overstrøgne med Leer.

Cromwell besyttede Agerbruget. Under hans Regiering udmærkede sig især to Skribenter i Agriculturen. Den første af dem, Hartlib, gjorde 1641 i et særskilt Værk Englænderne bekendte med det allerede da meget fremstredne Agerbrug i Flanderen, og udgav ti Aar senere en Agerdyrkningslære*), som forskaffede ham meget Bifald og Protectorens særdeles Indest. — Hans Ven og Samtidige, Walter Bligh, publicerede et endnu vigtigere Værk**), som indeholder ganske sunde Anskuelser over Landoeconomien tilligemed fortræffelige Anmærkninger, som fortjene Dpmærksomhed endnu i vore Dage. Forfatteren omtaler deri for første Gang Kloveren, som var bragt til England fra Nederlandene, og anbefaler dens Dyrkning som det vigtigste Formaal;

*) Legacy of Husbandry. London 1651.

**) The Improver improved. 1652.

tillige søger han at godtgjøre, at Kloveren fortjener Fortrinet fremfor alle andre Foderværter. Richard Weston, som kort Tid derefter udgav en omfattende Beretning angaaende Kveavlen i Flanderen, lagde Grunden til det forbedrede System i den engelske Landhuusholdning, hvis meest eiendommelige Characterer er Dvægets Vinterfodring med Kveer.

Fra den Tid indtil den nuværende har Englands Agerbrug rigtignok langsomt, men regelmæssigt og sikkert, udviklet sig. Med den tiltagende Befolkning og den dermed følgende Nødvendighed af en forøget Production opstod en ny Speculation, nemlig Opkjøbet af uopdyrkede Jordstrækninger, hvorved mange Landmænds Gaarde bleve forøgede og forbedrede. Men et af de vigtigste Fremskridt var Indrømmelsen af en lang Forpagtningstid for dem, der vilde anvende deres Capitaler og Kundskaber paa Jordens Forbedring. Den Sikkerhed, som denne Indretning giver slige dygtige Forpagtere, og den uafhængige Stilling, hvori de herved ere satte i deres Forhold til Grundeierne, forsaavidt de nemlig kun erlægge deres Forpagtningsafgift rigtig, maatte være den stærkeste Spore til Flid og Anstrængelse. I Almindelighed kan man antage med Visshed, at Jordens Forbedring staaer i noie Forhold til Forpagtningstidens Længde.

Forpagternes Stræben efter at forbedre Jordbruget, tilligemed Haabet, at Indtægterne skulde forøges, ledede mange til at anstille Forsøg, som vel mislykkedes og ofte medførte Tab. Men derved vandtes en uvurdeerlig Erfaring. Paa samme Tid begyndte ogsaa den Tanke

at vaagne hos Mange, at de skyldte deres egen og Nationens Belfærd, ved Forsøg og Fremstridt at sætte en Grændse for den hidtilværende gamle og sædvanlige Slendrian i Landbruget. Fremfor Alle bør isærdeleshed en Mand nævnes — Jethro Tull, en Landmand i Berkshire; han indførte paa sin lille Gaard en Agerdyrkningsmethode, som alt var i Brug i Lombardiet og sandsynligen var laant fra Gartnerne, der saae eller plante deres Grønsager i Rader med betydelige Mellemrum. Da han fandt at Productionen i god Jord forøgedes, naar man ophakkede og løsne de Jorden rundt omkring Planternes Rødder, saa opstillede han en ny Theori om Plante = Næringen. Denne, troede han, bestod allene af fiint sønderbeelt Jord. Derfor ansaae han det for troligt, at Gjødningen kun virkede mechnist, og at Jorden kunde undvære den, idet den bestandig kunde gøres frugtbar ved fortsat at bearbejdes og smuldres. Det Eiendommelige i denne Theori bestod deri, at med det samme Forbruget af Gjødsel formindskedes, forøgedes ogsaa Arbejdet, og at følgelig Befolkningens Forsøgelse gjorde en større Anvendelse af Arbejdskræfterne nødvendig, for at den kunde underholdes. Tulls Theori optoges med entusiastisk Bisald af mange af de fornemste Landbrugere i og udenfor England*). I Førstningen ansaae man hans practiske System, hvilket man kaldte Drillkultur**), som en af de vigtigste

*) *Traité de la culture des terres, suivant les principes de M. Tull, Anglois, par M. Duhamel de Monceau 6 Vol. Paris 1753.*

**) Drill-husbandry.

og fortrinligste Opfindelser. Imidlertid fandt man snart, at hans Illusioner førte ham for vidt. Han selv led betydelige Tab ved sine Forsøg og ved at anvende sine Theorier i det Store. Iffedestomindre kan han dog betragtes som en af de fornemste Befordrere af et forbedret Agerbrug. Selv hans Bildfareller havde den Nytte, at de ledede Agerdyrkeren til fuldstændige Jagtagelser og Anskuelser. Den heraf følgende Indførelse af Maskiner til Raa = Saaning og til Jordens Ophakning mellem Planterækkerne — en Opfindelse, som alene tilhører ham — var af uendelig megen Nytte for Landbrugets Fremgang og udgjorde Vendepunktet i Englands Landhuusholdning.

En af de første Forbedringer var Ombytningen af To- og Trevangs = Bruget med den mere lønnende og frie Bereddrift. Her udrettede Exemplet det Beste. Den store Fordel, som Foderavlen forstfaffede; det som Følge heraf sig hurtigt forbedrende Kreaturhold, isærdeleshed med Hensyn til Dvægets Fedning; den store Gevinst af Jord, som kunde dyrkes, uden at man behøvede at frygte for, at dens Productionskraft skulde formindskes — alt dette udført og consequent gennemført paa enkelte Eiendomme i det Store saavel som i det Smaa, forveilede ikke at gjøre et dybt Indtryk paa Mængden. Indførelsen af Bereddriften, Kloveravlen og den udvidede Dyrkning af Rodvæxter (Turnips = Avlen), som senere kan ansees som Grundpillerne for det engelske Agerbrug, gif ved Siden af det forbedrede Robbelbrug, som var almindeligt i Norfolk.

Men da ingen fuldkommen Landhuusholdning kan

tænkes uden Anvendelsen af de muligst bedste Redskaber, indtraadte ogsaa i denne Henseende en fuldstændig Forandring. De Mænd, hvis meest magtpaaliggende Idræt var at forvandle deres Agerjord til en blomstrende Have, have ogsaa henvendt deres Opmærksomhed paa Agerdyrkningsmechaniken. Med Visshed kan man ogsaa antage at Englands udviklede Industri og prisværdige Cultur hovedsageligen er udgaaet fra Agerdyrkningsredskabernes Fuldkommenhed, samt fra Opfindelsen og Anvendelsen af Maskiner til Agerdyrkingen og dennes Grene. Den store Reform, som frembragtes ved Drillculturen, kunde kun gennemføres ved Redskaber og Værktøi, der passede til denne Dyrkningsmethode. Men hvor stor en Udvidelse denne senere har vundet i Britannien, hvilke Følger, Besparelser og Fremstrid den tilveiebragte, derom er det ikke her det rette Sted at tale. Iffun saameget maa tilføies, at Drillculturen er det eneste lønnende og fordelagtige Middel til at befrie Agerbruget fra trykkende Biforhold — et Maal, som maa være enhver rationel Landmands Ønske at efterstræbe.

Næst efter Tulls Opfindelse frembragtes vel den største Forandring i de gamle Systemer ved den nye Methode med Dvægets Fodring og Fedning, hvilket efterhaanden fremkaldte Indførelsen af Luzernen, Esparceten og andre Foderværter, ligesom ogsaa Dyrkingen af adskillige Rodfrugter. — Man erholdt en langt større Mængde Gjødning, ved hvilken Jordens productive Kraft forøgedes og gjorde rigeligere Afgrøder mulige.

Bed Opfindelsen af bedre Redskaber, hvilket formindskede Arbeidet og alligevel udførte det fuldstændigere, kunde en stor Ulempe, som isærdeleshed i England er et betydeligt Onde, blive hævet, nemlig den overordentlige Ansamling af Vand i Jorden, som kun i en ringe Mængde af sig selv bortdunster. Da opstod det storartede Aflednings-system, som er den største Mærkværdighed ved det derværende Landbrug. — Dog ogsaa mange andre Aarsager medvirkede til at indføre Forbedringer. De høie Priser bestemte for en Del Capitalisterne til at sætte deres Formue i Jordeiendomme; de lavere Priser derimod opmuntrede til større Flid for ved en forøget Production at erstatte Producternes sunkne Værd. Opmærksomheden paa Agriculturens Fremstrid underholdtes væsentlig ved Bogtrykkerkunstens hastigt tiltagende Benyttelse. Ethvert følgerigt Forsøg, enhver ny Methode, som Opfinderen ansaae for at være af Bigtighed, blev paa det hurtigste offentliggjort.

De store Fremstrid, som de engelske Landbrugere have gjort i Kreaturholdet, tilhøre aldeles en nyere Tid. De begyndte i Midten af det forrige Aarhundrede. Den Fordeel, som man havde heraf, maatte opvække Rappelyst. — Isærdeleshed var det de berømte Opdrættere (Breederes) Collins og Bakewell, som bragte Sagen næsten til det Utrolige. Saaledes erholdt f. Ex. Collins i Aaret 1784 for 47 Stykker Fedekreaturer af forskjellig Alder den uhorste Sum af 6687 Pund Sterling eller over 60,000 Rbd., altsaa omtrent 1276 Rbd., for hvert Kreatur. Fowler folgte 1791 halvtredstindstyve Hoveder for 4290 Pund Sterling o. s. v. Saa-

kanne Priser maatte nødvendigviis mere og mere henlede Landmandens Opmærksomhed paa Sværgavlen.

I Henseende til de literære Fremstridt i Englands seneste Landbrugsepoke, træffer Blikket saameget Godt og Udmærket, at det er vanskeligt at udpege det Bedste. Intet Land er mere rigt paa Skrifter i Landhuusholdningen; at opregne dem alle vilde alene fylde en heel Bog. Vi kunne kun her nævne nogle af de fortrinligste Skribenter, saasom Lord Rames, Marshall, Arthour Young, John Sinclair og Dickson. Den originaleste af dem er den førstnævnte. Hans Bog, den dannede Landmand ("The gentleman farmer"), indeholder de fortræffeligste Lærdomme og nyttige, practiske Raad. De øvrige fortjene at ihufømmes, paa Grund af den fortræffelige Maade, hvorpaa de have gjengivet de forskjellige, fra andre Forfattere samlede Principer. A. Young er i Udlandet meget bekjendt og Dickson især kjendt i Tydskland gjennem Thaers fortræffelige Oversættelse.

"Farmers magazine," et Tidsskrift, som begyndte i Aaret 1800 og selv til vor Tid er blevet fortsat af forskjellige Udgivere, har udrettet overordenlig meget Godt ved at udbrede de Erfaringer, der bleve gjorte i Videnskaben. Meget skylder Englands Agerbrug de forskjellige Foreninger, som have dannet sig til dets Understøttelse. Foreningerne i Bath og Vest-England, samt Brocknock Society, af hvilke det førstnævnte endnu bestaaer, vare vigtige Midler til Udbredelsen af Kundskaber i alle Landhuusholdningens Grene. Paa samme Maade virkede

Høilandsfælskabet i Skotland og Agerbrugsforeningen i Dublin i Irland ret tilfredsstillende i Forbindelse med de forstnævnte, idet de anstillede Forsøg for at sammenligne Systemer og Metoder, uddeelte Belønninger og befordrede enhver Green af Agriculturen.

Men isærdeleshed viste sig et Selskab virksomt, „Board of agriculture“, for hvilket John Sinclair, en ivrig Ven af Agerdyrkningen, stod i Spidsen. Skjøndt denne Forening i Begyndelsen ikke svarede til de Forhaabninger, man havde gjort sig og til Publikums Forventninger, og endogsaa en Tid hørte op, blev den dog i Begyndelsen af dette Aarhundrede et Organ for Udbredelsen af Kundskab om Landbrugets Tilstand i hele Britannien, isærdeleshed ved at give Oversigter over denne Erhvervsgreens Forfatning i adskillige Grevskaber. Det Bæsteligste heraf udkom i Bæret „British husbandry“, udgivet under Veiledning af Selskabet for nyttige Kundskabers Udbredelse. Det engelske Landhuusholdnings-selskab lader os ved sin kraftige Virksomhed nære de fjerneste Forhaabninger.

For at fuldstændiggjøre disse sammentrængte Træk af den engelske Landhuusholdnings Historie, er det endnu nødvendigt, i Korthed at omtale de Systemer, som til forskjellige Tider vare de meest herskende i England.

Det ældste og mindst kunstige Agerdyrknings-system bestod i at opbryde Græsmarkerne og efter en let Pløining at tilsaae dem med Sæd. Med denne Fremgangsmaade kunde man tage flere Afgrøder førend Jorden blev saa udpiint, at Høsten ikke erstattede Udsæds- og Arbejdsomkostningerne. Erfaringen lærte snart, hvilke

Bærter der med størst Fordeel fulgte efter hverandre. Hvede eller Byg vare sandsynligviis de første Afgrøder, hvorpaa fulgte Bælgfæd eller Havre, indtil den af Ukrud overgroede Jord maatte overlades til Tidens gjenoprettende Indflydelse og en ny Mark atter opbrødes.

Det første Skridt fremad paa Forbedringens Bane var Adskillelsen mellem det intensive og extensive Agerbrug. Ved det ene dyrkedes Jorden omhyggeligt, ligesom en Have, og al Gjødning førtes derpaa; den anden Fremgangsmaade var blot en Fortsættelse af det gamle System. Det første anvendte man paa indhegnede og saadanne aabne Marker i Nærheden af Boligerne, som synes mest passende til Agerland. Saaledes gennemførtes jævnsides og paa samme Tid to forskjellige Dyrkningsystemer, og medens det ene modtog betydelige Forbedringer, gif det andet bestandig sin gamle forfæstelige Gang.

Brakning, som Middel til at lade udtømt Jord komme til Kræfter igjen, eller rense den, naar den var overgroet med Ukrud, var alt af Romerne bragt til England og længe anvendt der. Først i det attende Aarhundrede lærte man det at kjende i Skotland; dette vilde synes utroligt, om det ikke lod sig forklare af den Omstændighed, at der sædvanlig herskede Fjendtligheder mellem disse to Nationer, og at fredelige Forbindelser mellem dem vare et stort Særsyn.

Trevangsbruget vedligeholdt sig sandsynligviis længere end noget andet System, og anvendes endogsaa endnu paa mange Steder i England; men i en forbedret Skikkelse. Det extensive Agerbrugs uheldige Resultater

foraarsagede bets Afstæffelse, da Befolkningen og med den Trangen til intensiv dyrket Jord tiltog. Almindinger, som endnu for 70-Aar siden fandtes overalt i stor Udstrækning, medens de nu ere aldeles forsvundne, vare især Støttestedet for denne flette Dyrkningsmaade. De bleve afverlende oppløiede og benyttede til Græsmarker, indtil endelig en Parlamentsact befalede, at de skulde udstiftes og indhegnes.

Ved denne Forholdsregel og paa Grund af dette Fremskridt fulgte et i Almindelighed bedre Agerdyrknings-system. Man dyrkede regelmæssigen Kløver og Rodfrugter, hvilket paa let Jord traadte istedet for Halvbrak. — Kløver fulgte sædvanligen paa en Sædeart, med hvilken den det foregaaende Aar var bleven saaet. Da man iagttog, at de fleste Afgrøder bleve gode efter Kløveren, saa valgte man Hvede, som den meest indbringende Sædeart til at følge derpaa. Saaledes opstod det berømte Norfolk-System, som lidt efter lidt indførtes, uden for hurtigt at forandre den før brugelige Sædefølge. Da man ved Anvendelsen af samme vandt to Foder-Afgrøder i fire Aar, maatte der til Fodrets Forbrug underholdes et større Antal Kreaturer; Dvægavlen maatte altsaa ogsaa forbedres endnu mere; heraf fulgte en større Production af Gjødning og med den Jordens forsøgede Productionskraft. Isærdeleshed bidrog den eiendommelige Fremgangsmaade ved Rodvæxternes Behandling meget til at skaffe dette System Fremgang. Den lettere Jord blev ei blot frugtbare ved Gjødningen af de Faar, som paa Marken fortærede Afgrøden; men ogsaa fastere ved at sammentrædes af Faarene,

hvilket paa de omtalte temmelig lette Jorder kom den efterfølgende Sæd og Klover meget tilgode.

Paa god Leersjord dyrker man undertiden efter Hvede Bælgfrugter (Bønner og Erter), dersom Jorden isoreveien er bleven godt gjødet. Holder man dem ved omhyggelig Rensning frie for Ukrud, saa kan man endnu engang efter dem faae en god Hvedehøst. Paa denne Maade opstod der Afverlingen mellem Rodfrugter, Byg, Klover, Hvede, Bønner, og atter Hvede hvorefter Marken bearbejdes vel og paasøres al den øvrige Gjødning for Rodværterne. Da der i dette System altid fulgte bladrigge Værter mellem hver langstraaet Sædart, blev det kaldet Frugtverel, Vereldrift. I sin Uddannelse har det senere modtaget mangfoldige Modificationer.

De meest brugelige Agerdyrkningsystemer i Storbritannien ere forteligen følgende: 1) Kobbelbrug, Afverling mellem Sædafgrøder og Græsleie. 2) Trevangsbruget 3) Firevangs- eller Norfolkbruget, Frugtverel. At man ogsaa finder vilkaarlige Agerbrug, forstaaer sig af sig selv; dog træffer man saadanne sjeldnere i England end i Tydskland.

Som den vigtigste Fordeel af deres Agerbrug anføre Engellænderne især Udeluffelsen af Brakken, dog uden derfor at forsømme Markens behørigte Bearbejdning. De dygtigste Landmænd bevirkede dette derved, at de indførte Græsarter og Viffer, som senere bleve afædte af Faarene; endvidere derved at de anvendte Drillculturen, d. v. s. saae Sæden i Rader og rensede den mellem dem; hvilket allerede i og for sig er en Slags Brak; dog uden at nogen Afgrøde gaaer tabt.

Medens de engelske Agerdyrkningsystemer have et intensivt Jordbrug at takke for deres Oprindelse, synes derimod de skotske at være opstaaede af et extensivt. I Skotland var Brakken ubekjendt, hvorimod man kjendte Fordelen af Græsleie. Man fandt snart, at det selv-
 saaede Græs langtfra ikke gav saa stort Udbytte, som det, man havde saaet. Deraf opkom det skotske Berel-
 brug, som er saa vidt udbredt og i England har mange Tilhængere. Det er et af de Systemer, som ere anbe-
 faelellige for de Egne, der ere fattige og have mager Jord og ere i det Tilfælde, at de ikke udenfra kunne forskaffe sig Gjødning. Nu er det skotske Berelbrug betydeligen forbedret. Istedetfor kun at saae Græs, naar Jorden udmarves, fandt man det at være fordelagtigere, at fremfsynde Græssets Væxt ved at gjøde den Sædart, som stulde gaae forud for det. Erfaringen har lært, at jo bedre og frodigere Græsset er, desto rigere og mere fuldkomne blive de paafølgende Afgrøder. Dertil kommer, at Græsleie er ei blot et Erstatningsmiddel for Brak og Gjødning, men ogsaa et Foder, der ikke nok som kan vurderes; og i de Aar, hvori Markerne ligge ud er Indtægten af dem ved det forøgede Udbytte af Dvægavlen ofte ligesaa stor om ikke større end naar de bære Sæd. Paa denne Maade udvidedes og forbedredes Dvægavlen overordenlig meget og udgjør paa mange Aulsgaarde Hovedindtægten. De med dette System forbundne Udgifter ere langt færre end ved de fleste engelske. Paa god Jord kan ved det skotske System tages Sæd tre til fire Aar i Rad, samt Græs i tre Aar. Som en Regel herved gjælder det, at man, naar Marken

ikke er reen, paa stiv Jord begynder Rotationen med Halvbraf, og paa lettere Jord med behaffede Frugter. Græsset skal det første Aar afædes, i det andet slaes og i det tredie atter benyttes som i det første. Saa snart Grønjorden er bleven øjbrudt, saaer man i Skotland sædvanligen først Havre, derpaa følger Bølgæsød og derefter Hvede. Vil man braffe, tages Urter efter Hveden, hvorpaa Rotationen atter begynder med Braf eller Rodfrugter. Man kan indsee, at paa denne Maade maa Jorden bestandig holdes reen og ved Hjælp af en forbedret Dvægavl altid gjøres frugtbarere. Noget betydeligt Tilskud af Gjødning udvendig fra anvendes ikke her med Undtagelse af Anskaffelsen af Kalk og Gips, Udgifter, som Afgrøderne altid mere end tilstrækkeligt erstatte.

. Disse ere Storbritanniens eneste, regelbundne Agerdyrkningsystemer, fra hvilke Landets øvrige Driftsmaader kunne udledes.

Man vil sjelden træffe noget Land, som med Hensyn til sine ydre Agerdyrkningsforhold gjør et mere tilfredsstillende og gunstigt Indtryk paa den Reisende eller Betragteren. Seet fra et høit Punkt, synes et engelsk Landskab at være en stor, rig Have. De vidtudstrakte Marker, bevorede med herlig Sød, indhegnede med levende Gjerder; de kraftige Trædyr for elegante og hensigtsmæssige Agerdyrkningsredskaber; de græssende Hjorder af skønne Malfesøer eller fede Faar; de nette og reenlige Forpagterboliger, omgivne af Frugthaver og Sædstakke; Alt dette forfeiler ikke, allerede forud at bringe Vandrerens en i det Hele taget gunstig Mening

om det engelske Landvæsen. Ved en noget nærmere Betragtning bliver denne Dom yderligere bekræftet. Sædmarkerne finder man altid frie for Ulrud og Sygdomme; Brand er ganske bleven en Sjældenhed i Hveden, Planternes Yppighed og Kraft lader slutte til en rigelig gjødet og vel bearbejdet Jordbund; de mange Slags Culturplanter opvække altid Ens Interesse. De levende Hegn ere tætte som Mure, lige og glat beklippede. Dvæget er kraftigt og smukt; Køerne ere særdeles melkgivende og deres lette, tiltalende Former opvække ligesaamegen Beundring som Fedevægets, Bedernes og Svinenes Fjdtmasser. Redskaberne udmærke sig ved deres Construction, Sindrighed og Materiale; især ved dem dvæler Diet gjerne og bestræber sig for at udfinde deres Fuldkommenheder eller Mangler. Sunde og stærke Arbeidere ere altid beskæftigede i Markerne. Paa Landeveiene bevæge sig i alle Retninger Transporter af Landbrugsproducter, fra Fedevæget, der i tillukkede Bogne føres til Hovedstæderne, indtil de opsamlede Gjødningsmaterialier. — En smuk og anseelig Hesterace tyder hen paa det høie Trin, hvortil Hesteavlens er bragt. — Gaardene ere byggede simpelt men solidt; de bestaae sædvanlig kun af Stuehus, Stald, Magazin og undertiden Hjem*). Kun sjelden finder man desuden Lader eller Bygninger for Binæringsveie. Benlige Haver; ikke sjældent store græsbevorede Parter med enkeltstaaende gamle Ege og Ulmer omgive Byg-

*) Et paa Stolper hvilende og bevægeligt Tag over Kornstakene. Doversatt.

ningerne. Alt, i dets Heelhed saavel som i det Enkelte, bærer uden Undtagelse Præg af Velstand, Hyggelighed og Bequemlighed. Overalt udmærker sig i høi Grad den mønsterværdige og omhyggelige Orden og Reenlighed, der findes ved enhver Ting.

Et saa smukt Billede maa nødvendigviis allerede ved et flygtigt Overblik fængsle. Naturligviis taber det ved en nærmere, dybere Betragtning meget af sin udvortes Glæde; Meget, som i Førstningen bestaar Sandserne maa endogsaa betegnes som aldeles forkasteligt og unyttigt; men iffe desto mindre bliver det fast og uomstødeligt, at Englands Agerbrug har opnaaet et meget høit Standpunkt, og at det i mange af dets Grene kan opstilles som et Mønster.

Den engelske Agriculturs nuværende Tilstand kan nøiagtigen fremstilles i følgende almindelige Grundtræk. Det prædominerende Agerdyrkningsystem er Frugtverlen. Dettets Basis er, som allerede ovenfor berørt, det norfolkste Berelbrug, det berømte saakaldte Firevangsbrug. Dette var mod Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede paa Grund af flere Forhold gaaet over til en seraarig Drift. Det ældste norfolkste System i god, kalkholdig, skiorleret Jord var:

- 1) Roer (Turnips), gjødede.
- 2) Byg.
- 3) Kløver.
- 4) Hvede.

Det bruges endnu meget hyppigt, blandt andet tildeels paa Greven af Leicesters Gods i Holfham. Dette Berelbrug undergif mange Modificationer, der rettede

fig efter Jordbunden eller Besidderens Diemed. Saaledes bruger man f. Ex. i en ringere Jordbund i Yorkshire meget ofte:

- 1) Koer, gjødede.
- 2) Havre.
- 3) Klover.
- 4) Havre.

Det sereaarige Omlob, som vel tildeels er opstaaet paa Grund af, at Kloveren kom for hurtigt igjen, var følgende:

- 1) Koer, gjødede. Der pløiedes tre Gange til dem; Koerne fortøredes paa Marken af Faarene; Jorden fik altsaa ydermere en temmelig god Gjødning.
- 2) Byg med Klover og Raigræs.
- 3) Klover, til at flaae.
- 4) Klover og Græs, afgræsledes.
- 5) Hvede.
- 6) Byg;
eller ogsaa:
 - 1) Koer, gjødede, hvorefter saaes Rug til Grøntføder.
 - 2) Byg med Klover og Græs.
 - 3) Klover.
 - 4) Græsning.
 - 5) Hvede, med Vintervikker som Efterføde.
 - 6) Havre med Koer saaede i Stubben.

Nylig forlød man dog igjen for største Delen denne Driftsmethode, og der dannede sig med Undtagelse af den 6te Mark, eller Baarsæden efter Hveden, et Berelsbrug med 5 Marker, hvilket nu er almindelig udbredt og fortrinnsviis kaldes det engelske; der tages:

- 1) Roer, gjødede, som deels blive opfodrede paa Mar-
fen, deels blive indhøstede.
- 2) Byg med Klover og Raigræs.
- 3) Slaa-Klover.
- 4) Græsning.
- 5) Hvede;

eller, f. Ex. i Cumberland:

- 1) Turnips, gjødede.
- 2) Hvede og Byg.
- 3) og 4) Klover og Græs.
- 5) Havre;

eller ogsaa:

- 1) Raps, Turnips, Kartofler, gjødede.
- 2) Byg.
- 3) og 4) Klover og Græs.
- 5) Hvede eller Havre.

Eller man anvender Brak, saasom: i Northum-
berland:

- 1) Keen Brak, eller Bønner og Biffer gjødede.
- 2) Hvede, gjødet efter Brakken.
- 3) og 4) Rød og hvid Klover med Græs.
- 5) Havre.

Fordelene ved et saadant Landbrug vise sig klarli-
gen ved at see hen til det Forhold, hvori Dyrkning af
Foderværter staaer til Sædavlens, eller Frembringelsen
af staaende og berigende Culturplanter til de angribende
og tærende. Rigtignok indrømmes herved tilsyneladende
Dvægholdet en Overvægt, idet der i de fleste Aar af
et saadant Omløb kun frembringes Foderurter, behaffede
Frugter, Klover og Græs. Men denne Overvægt er

paa den ene Side kun tilsyneladende, og paa den anden Side formedelst den eiendommelige Anvendelse af Englands Producter uftadelig, ja nødvendig. Den største Deel af Fodret bliver nemlig om Sommeren opfodret paa selve Marken, en Forholdsregel, som kun er mulig formedelst Indhegningen. Den store Nytte, som heraf udspringer, er øiensynlig. Derved spares en stor Mængde besværlige og betydelige Arbeider; Sommerstaldfødringen tilligemed sine Ulemper falder bort, og følgelig behøves ogsaa kun en meget mindre Halmproduction. Man kan ikke negte, at derved rigtignok Gjødningsmassen maa formindstes; men betænker man, at der ved de græssende Dyr's Excrementer allerede bliver tilført Jorden et betydeligt Quantum animalst Gjødning, navnlig naar man anvender nogen Opmærksomhed og Hjælp; betænker man fremdeles, hvorledes Marken ved Kloveren og Græsset, ved Hvilen, i og for sig allerede formaaer igjen fuldstændigen at erstatte sin udtømte Kraft, saa vil man ikke længere forundre sig, naar Sædafgrøderne give et overordentlig rigt Udbytte, og Jorden næsten altid bliver i den samme Kraft. Mange Landmænd, især fra en tidligere Periode, ansaae Dvægaflen som et nødvendigt Onde. Dette er den imidlertid ingenlunde; tværtimod er den saa nøie forbunden med Agerbruget, at den paa ingen Maade kan stilles derfra. Enkelte Exempler eller rettere sagt Abnormiteter bevise her Intet. Kun ved en forbedret Dvægafl kan et forbedret Agerbrug finde Sted: begge maae altid gaae Haand i Haand. Hiin maa i mange Tilfælde give Landmanden den største Deel af Netto=Indtægten.

Dvægavlen er det eneste, det sikreste Middel til at udbringe det meest mulige af mange af hans Producter, ligesom den ogsaa er det fortræffeligste Middel til at fornye Jordens tabte Kræfter. Beviset for disse Sætninger leverer det engelske Landbrug, leverer Frugtverlen.

Et Hovedfortrin er fremdeles den herved opnaaede store Reenhed for Ufrud. Det er altid et Beviis paa et slet og uordenligt Agerbrug, naar Marken er bevoret med skadelige Planter. Disse berøve den ikke alene en stor Mængde Kræfter, men stjæle dem fra de nyttige Planter og ere saaledes Skyld i, at man høster slet. Ligesaa megen Skade anretter Ufrudet ved sine mekaniske Virkninger. Det maa selvsagt allerede ansees som et meget betydeligt Fremfrit, naar Landmanden har opnaaet at befrie sine Marker fra dette Onde. I England har man, som Diet overalt viser, opnaaet dette, og for Størstedelen ved hensigtsmæssigt Sædomløb. Den engelske Frugtverel er særdeles stiftet til at holde Markerne rene. Den omhyggelige Bearbejdning til de behaffede Frugter, Koernes Pasning og især den treaarige Klover- og Græsskorpe tilstede aldeles ingen Ufrud at faae Fremvært. Det er bekjendt, at mod et af de meest fordærlige Slags, Marktidseelen, som meget hyppigt forekommer i den engelske Jordbund og tidligere har bragt mangen en Landmand til Fortvivlelse, gives der aldeles intet andet sikkert Middel end at lade Jorden ligge i to Aar til Klover og Græs. Paa denne Maade er denne skadelige Plante ogsaa bleven næsten ganske udryddet i Norfolk.

Et andet gunstigt Synspunkt, som Femmarksdriften

frembyder, er den Uafhængighed af andre Hjælpemidler, som den tilsteder. Ved dens Anvendelse kan nemlig den største Landeiendom meget vel bestaae uden Tilskud af Foder udenfra; altsaa uden at have Enge. Disse blive nemlig mere end tilstræffeligen erstattede ved den kunstige Foderavl paa Agrene. For Egne, hvor der ikke findes naturlige, gode Enge, hvor det vilde være for vanskeligt eller alt for kostbart at anlægge dem, er altsaa dette System af uberegnelig Nytte.

Disse forskjellige Fortrin have da ogsaa i kort Tid forskaffet det norfolkske Femmarksbrug Indgang. Endnu er der imidlertid mange Steder i England, hvor det ikke er antaget. Deels have nemlig eiendommelige Situationer og Forhold indført Brugen af andre Sædsfølger, men deels er i mange Egne den gamle Slendrian og Fordom endnu lige saa lidet besejret som paa andre Steder og vægrer sig endnu stærkt mod Forandringer.

Thaer, som først udbredte Kundskab til det engelske Landbrug, inddeler det i *): 1) Sæd- eller Agerlandsbrug, 2) Græsningbrug, 3) Berelbrug eller blandede. Han angiver, at de østlige Grevskaber bruge de førstnævnte, de vestlige og mellemliggende de under 2) nævnte og de nordlige den tredie Slags af disse Driftsmaader. Med nogle Modificationer kan dette endnu gjælde, naar man nemlig istedetfor Sæd- og Agerlandsbrug sætter Frugtverel og istedetfor Græsning- og Berelbrug sætter engelsk og skotsk Kobbelsbrug efter den ovenfor

*) Thaer Einleitung zur Kenntniß englischer Landwirthschaft. 1stes Band.

givne Forklaring. Dog kan man paa ingen Maade nu længere trække nogen bestemt Grændse. Ved Betænnelsen „Sædebrug“ forstaaer man saadanne, som i Hovedsagen indskrænke sig til at producere Korn- og andre Handelsvarer og faae deres Foderforbrug af Enge eller ved at kjøbe det; saadanne finder man endnu i enkelte, næsten altid begunstigeede Egne, f. Ex. i Cambridgeshires Marst, i Northumberlands tunge Leerjord, i Kent o. s. v. De ere egentlig Bangbrug og holde derfor endnu Brak. Saaledes f. Ex.

I Cambridge.

1) Brak, gjødet.

2) Hvede.

3) Bønner.

4) Byg.

5) Hvede.

6) Biffer.

I Northumberland.

1) Reen Brak.

2) Hvede, gjødet.

3) Klover.

4) Hvede.

5) Byg.

I Durham.

1) Brak, gjødet. 2) Hvede. 3) Byg og Raaigræs. 4) Brak, gjødet med Kalf. 5) Hvede. 6) Bønner. 7) Brak. 8) Hvede. 9) og 10) Græs. 11) og 12) Havre og Bønner.

Herved gjendrives tillige den Tro, at der i England ei længere skulde bruges nogen Brak. Brak holder man overalt; men den er benyttet; den rene er derimod sjælden; men har dog sine Tilhængere. Brakmarkens Behandling er udmærket. Den rene Sommerbrak, som ikke forekommer hyppigt, faaer sex Pløininger; Vinterbrakken iffun tre. I de nordlige Egne er Be-

handlingen følgende: Efter at man har givet Brakjorden flere Pløininger, og har lagt den i Agre paa 16 Fods Bredde, pløier man den derpaa paa tværs i Kamme, som om man vilde plante eller saae. Derpaa fører man Gjødningen paa Jorden og spreder og dækker den i de dybe Furer, ligesom til Turnips. Nogen Tid derefter harver man og pløier, saa at der atter fremkomme Agre, idet man tillige sørger for at give dem nogen Hvælvning paa Grund af den meget flade Jordbunds Fugtighed.

Trevangsbruget bruges kun paa nogle Steder i Kent og hist og her i de sydlige Grevskaber. Dog forekommer det i en forbedret Skikkelse; de behaffede Frugter, sædvanlig Bonner, træde istedetfor reen Brak; altsaa:

1) Bonner, gjødede. 2) Hvede. 3) Byg.

I meget god Jord gaaer det dog over i en fireaarig Rotation:

1) Bonner, gjødede. 2) Byg udlagt med Kløver.

3) Kløver. 4) Hvede.

Ogsaa dyrker man i Brakmarken Kartofler, Biffer, som høstes grønne, Gulerødder, Kaalrabi og Roer.

Det engelske Kobbel- eller Græsningsbrug, hvilket i den ældste Tid var det meest udbredte, forsvinder nu lidt efter lidt ganske. Nu finder man det kun i enkelte Dele af Cheshhire, Derbyshire, Salopshire og Staffordshire. Det bestaaer i Afverling med Sædynd og Græsning. Driften er:

1) til 7) Græsning, som hvert andet Aar gjødes med Møgvand og Gips.

8) Grøndjordshavre.

9) Hvede.

10) Byg, udlagt med Græs.

Ved at gaae frem paa denne Maade er Dvægaavlen Hovedsagen, selve Agerbruget træder ganske i Baggrunden som Middel for Diemedet. Dyrkningen af Sædarter finder her kun af den Grund Sted, for ved Afverlingen at forebygge, at Græsgangen udarter og ved den mechaniske og chemiske Blanding af Jorden at bringe den igjen noget til Kræfter. Det er imidlertid let at indsee, at tre Sædafgrøder uden Gjødning maae udtømme Jorden særdeles meget; fremdeles at Ufrudsarter maae tage Overhaand og stærkt formindstke Indtægten. Mærkeligt er det, at i de Egne, hvor dette gamle System endnu er gængse, findes der overhovedet kun liden Velstand; da Gjødningen ikke bliver agtet, frembyde Forpagtningerne ofte et Billede paa en høi Grad af Forsømmelighed. Dog er, som sagt, dette System sjældent.

Derimod har det skotske Robbel- eller Græsningsbrug udbredt sig meget, navnlig i den nordlige Deel af England. I den historiske Indledning ere de Grundsætninger anførte, efter hvilke det har udviklet sig. Først i den nyere Tid er Brak bleven indført og hist og her incorporeret i Driften, saa at denne temmelig meget ligner den meklenborgske. Tidligere vare Rotationerne f. Ex.

1) Havre. eller 1) Raps.

2) Bønner, gjødede. 2) Hvede.

3) Byg.	3) Bønner.
4) Kløver.	4) Byg.
5) Hvede.	5) Kløver.
6) Erter.	6) Hvede.
7) Byg udlagt med Klø-
ver og Græs.	7) Havre udlagt med
Græs og hvid Kløver.
8) til 12) Græsning.	8) til 12) Græsning.

For nærværende Tid ere Rotationerne saaledes:

1) Grønfordshavre. 2) Bælfrugter. 3) Hvede.
 4) Erter. 5) Byg udlagt med Kløver og Græs.
 6) til 10) Græsning; — eller paa ureen, med Ufrugt
 befængt Jord, 1) Brak, eller Roer, gidskede. 2) Havre
 3) Bønner. 4) Hvede. 5) Erter. 6) Byg med Kløver
 og Græs. 7—11) Græsning. Iffun sjælben og alene
 i gunstige Aar bliver Græsset flaaet og gjort til Hø.
 Fortrinnene ved denne Driftsmethode ere de ovenfor
 omtalte. Allerede Thær paastod, at man ved dens
 Anvendelse kunde opnaae den høieste Indtægt. Men
 denne har naturligtviis ikke sin Kilde i Cerealierne, men
 udvindes af Dvægavlen.

Som characteristisk Kjendetegn for det engelske
 Landbrug kan følgerigen især opstilles: Et rigtigt
 Forhold mellem Foderavlen og Handelsfrem-
 bringelserne, den paa Grund heraf hævede
 Dvægavl og større Gjødningsproduction og
 Jordbundens bestandig vedligeholdte Kraft
 og Reenhed.

Noget, hvorved desuden Englænderens til en høj
 Grad af Fuldkommenhed bragte Agerbrug har opnaaet
 saa store Fortrin fremfor andre Nationers, er den Dv-

mærksomhed og Omhu, som man anvender paa Huusdyrenes Røgt og Pleie, selv uden Hensyn til Agerbruget. I denne Henseende overtræffer virkelig den engelske Landhuusholdning enhver anden. Der spares hverken paa Beføstninger eller Møie for at forbedre Hestenes, Hornqvægets og Faarenes Dvalitet; og det er til at forbauses over, hvorvidt man har bragt det heri. Rigtig nok betale ikke altid de Beføstninger sig, som ere anvendte, navnlig paa at opdrætte udmærket Fedeqvæg. Men selv dette Tab har sin store Nytte; thi ved disse usædvanlige Resultater bliver det paa det Evidenteste godtgjort, til hvor høi en Grad af Fuldkommenhed Opdrættet er istand til at bringe det. Man anvender alle Fremgangsmaader ved Tillægningen, men i Almindelighed bliver man dog i den samme Race (Inzucht). Den engelske Forpagter kaster sig dertil ikke paa Forædlingen af een Green af Besætningen; han kultiverer dem, om man saa maa sige, alle: Heste, Hornqvæg, Faar og Sviin.

Hvad Dyrfningen af de til Agerbruget hørende Culturværter angaaer, da ere de i det Hele de samme, som man ogsaa træffer andetsteds. Dog er der nogle, som fortrinsviis blive dyrkede og saaledes udgjøre en Eiendommelighed ved det derværende Agerbrug.

Som den fornemste og almindeligste Sædart dyrker man Hveden, som ogsaa næsten er den eneste Brødsfrugt. Sædvanligviis saar man den som Vintersæd, sjælden som Vaarsæd. Englands fortrinligste Hvede-Arter ere: 1) den tidlige Talavera Hvede, i Essex. 2) Hvid og

rød engelsk Hvede. 3) Silbig Talavera eller Gulddraabe-hvede.

Næst efter Hveden er Bygget den almindeligste Sædart, og det altid Baarbyg, aldrig Vinterbyg. De forskjellige Arter, som man heraf dyrker, ere alle torade. Særdeles yndet er i den senere Tid det saakaldte Chevalier-Byg.

Havre, som især bliver dyrket meget i de nordlige Egne og da sædvanlig bliver saaet i Grønjord, finder man næsten lige saa hyppigt som Byg. Fortrinet giver man i Almindelighed den fra Lincoln, som benævnes Sovereign Havre. Ogsaa begynder man at saae Vinterhavre til Foraarsgræsning for Faarene.

Rug forekommer kun meget sjælden som Kornfrugt; hist og her anvender man den endnu som Grønføder. Ogsaa Boghvede bliver kun saaet i Hedeegnene.

Iblandt Bælgfrugterne staae Hestebønnerne øverst, hvilke vel intetsteds blive dyrkede i nogen stor Udstrækning. De blive i Almindelighed saaede med Drillmaskine og behakkede, og saaes saavel om Vinteren som i Foraaret. Vinterbønnerne i Jork holder man for de bedste. De blive i deres Hjem endnu for det meste bredsaaede.

Biffer træffer man ikke hyppig, man dyrker dem mere til tørt Foder og til at pløies ned som grøn Gødning, end for at høste dem modne. Til det sidstnævnte Diemed foretrækker man Vinterviffer. Derimod lægger man særdeles Vind paa Erteavlen: Affætningen af Erterne er, navnlig paa Grund af Marinen, næsten den sikreste af al Bælgfæd.

Af Kartofler lægger man just ikke særdeles mange. Dyrkningen af dem drives med særdeles Omhu, og man tiltrækker Sorter af ganske fortrinlig Godhed. De bedste ere: Leicester-, Manley- og den gule americanste Kartoffel. Gulerødder komme bestandig mere i Brug og træde hyppig i Stedet for Roer. Man benytter dem meget som Hestefoder og sætter deres Næringsværdie næsten lig med Havrens. Det er Koeavlens, der som bekendt giver det engelske Agerbrug en eien-dommelig Charakter. Det er ikke en enkelt Art af Roer, som Forpagteren dyrker under Navn af Turnips, men forskjellige, som adskille sig ved Farve, Form, Størrelse o. s. v. Roerne ere ganske traadte i Stedet for Brakken og maae betragtes som den vigtigste af de saakaldte behaffede Frugter. Jorden, som er bestemt hertil, bliver omhyggeligen tilberedt, den faaer tre, ja endog fire Pløininger og bliver stærkt gjødet. Frøet bliver saaet med Maskine, sjældnen bredsaaet, og harvet ned. I Roernes Vegetationsperiode blive de gjentagne Gange behaffede og lugede med Haand- og Hestehakken. Deres Forbrug til Fodring finder i Almindelighed Sted paa selve Marken. I særdeles god Jord blive de ogsaa ofte dyrkede som Stubsæd.

Af Foderurter dyrker man i det Store rød Klover, Luzerne, Esparcette og hvid Klover. Esparcetten, der skal overgaae de andre baade i Mængden af Udbyttet og Rigdom paa nærende Dele giver man Fortrinnet. Luzerne træffer man sjældnest. Hvid Klover saaes aldrig alene, men blandet med Græsarter og rød Klover til Faaregræsning.

Iblandt de Græsarter, som blive saaede til Foder, staaer Raigræsset øverst. Det er imidlertid ikke længer det engelske Raigræs, som er almindelig bekjendt i Udlandet; men derimod det italienske, *Lolium perenne italicum*, der nu ansees som det bedste. Man har gjort meget værdifulde Erfaringer i denne Henseende og fundet, at dette sidste ikke alene giver meget mere, men ogsaa meget bedre Foder. Dette er godtgjort ved en Mængde sammenlignende Forsøg. Man har endog saa fundet, at Faarene, naar engelsk og italiensk Raigræs var saaet imellem hinanden i en Mark, lode det første staae, medens de med Begjærlighed aade det sidste. Til de Blandinger, som man anvender til Græsgangene, tager man ogsaa foruden rød og hvid Klover og Raigræs, Humleklover, *Medicago lupulina* og Ramgræs, *Cynosurus cristatus*.

De øvrige Værter, som ikke dyrkes saa hyppigt ere: Raps og Raal, som dog ikke sjældent saaes til Græsning om Foraaret foran Roer; Canariegræs, især i Kent; Hamp, Humle, Hovedkaal, Sennep, Kunkelroer, Topinambur og Mais.

En anden Eiendommelighed ved det engelske Landvæsen, som dog ganske fremgaaer af dets Driftssystem, er den, at Agerbruget er ganske affondret fra Bincæringssveie og Landmanden altsaa slet ikke giver sig af med den secundære Production. Dette er vigtigt og især værd at lægge Mærke til af den, som troer ikke at kunne fodre sin Besætning Vinteren over uden Brændeviinsbrænderi. Den speculerende Englænder vilde sikkert allerede for længe siden have sat sig i Besiddelse

af denne techniske Næringsgreen, naar han deri havde opdaget nogen virkelig Fordeel. Han foretrækker med Nette sit consistente Foder for et kraftløst Fluidum, hvis Næringsværdi kun undtagelsesviis erstatter dets Production, og som ved Brændselets tiltagende Dyrhed altid vil blive kostbarere. Hertil kommer, at denne Omstændighed bidrager ikke lidet til at vedligeholde hans Arbeidsfolks moralske og physiske Velværen; dersom man anstillede en Sammenligning mellem den engelske Arbeidsmand og den tydske Dagleier paa mange Steder, vilde den i enhver Henseende falde ud til Gunst for den første.

Dette er i almindelige og flygtige Omrids et Billede af det nuværende engelske Landbrugs Tilstand. Om nu maaskee Meget ikke synes at være saa ganske efterlignelsesværdigt, og om overhovedet Meget i det engelske Landbrug maa kaldes deels seilagtigt, deels overflødig, saa maa dog enhver fordomsfri Dommer indrømme, at det staaer paa et høist fortræffeligt Standpunkt. Som særdeles agtelsesværdige maae hine Fremfritdt vise sig for os, naar man betænker, hvilke uhyre Hindringer det har havt og endnu har at bekæmpe, hvilke uhyre Byrder Landmanden maa bære. Rigtignok er der paa den anden Side igjen en Mængde eiendommelige Forhold, der virke som en Løstestang for det Bedre.

For at gjøre dette Omrids af den engelske Agri-cultur fuldstændigere, skulle her endnu i Korthed anføres de mangfoldige Forhold, som begunstige dette Agerbrug, saavel som de Hindringer, der endnu staae det iveien.

Fremfor Alt er det de agrariske Love, som udøve

den største Indflydelse paa Landbrugets Tilstand og Velvære. I Lande, hvor man ikke har nogen fyldestgørende Agrarforfatning, er det derfor enten ganske fortrykt eller formaaer kun maaesommeligen at bevæge sig fremad under de uhyre Byrder. Englands Landbo- lovgivning er fortræffelig og kan tjene som Mønster for enhver anden Stat. Grundeiendommen er næsten overalt befriet for Raster og Servituter, og Besidderen nyder derfor sin Ret uden nogensomhelst Indskrænkning.

Tidligere forekom blandt andet Græsningsret og Jagtret; begge ere de nu deels udløste, deels ophævede. Ogsaa kjender Englænderen kun lidet til Byrder, der hvile paa Bondestanden, som saadan. Det er vel sandt, at der endnu i mange Districter oppebæres Tiende til Bedste for Kirken og dens Tjenere; men denne Ydelse er saa ubetydelig ($\frac{1}{12}$ til $\frac{1}{20}$), at denne Byrde ikke synes at kunne være synderlig trykkende. Tilmed kan Tienden altid udløses og forvandles til en bestemt Grundrente i Natural- eller Pengepræstationer. Landgilde erlægges ligeledes endnu hist og her; men den maa deels betragtes som en ved Tid og Stif helligt Gave, deels som Afgift af Jorden eller Forpagt- ningsafgift, og kan heller ikke ophæves. Om Hoveris- tjeneste, denne meest indgribende Indskrænkning i den individuelle Frihed, er der naturligtviis ikke Tale i hele England; i Aarhundreder have saadanne Præstationer af Bondestanden været ophævede.

Hvad de Former angaaer, under hvilke Grundbe- siddelsen fremtræder, saa gives der i England for det meste kun udeelt, fri Eiendom. Paa mange Steder

finder man endnu arvelige Lehn; Lehnbesidderne (Copolyholders) betale derfor en høist ubetydelig Lehnafgift.

En betydelig Indflydelse paa den Retning og det Opsving, som den engelske Agricultur har taget, har det herskende Landeieendoms-system havt. Den til Agerbrug stiftede Jord henhører nemlig næsten udelukkende til store Eiendomme, og de mindre Bønder eller selv Huusmandsstanden (cottage system) findes kun adspredt hist og her*). Det overordentlige Industri- og Manufacturvæsen, Landets udbredte Handel og dets Marine, dets Colonier o. s. v. danne en gavnlig Modvægt mod den ulige Fordeling af Grundeieendommene. Hiint beskæftiger og føder Millioner og unddrager endogsaa ikke sjelden Agerbruget nyttige Hænder. Hvorvidt dette System virker skadeligt paa Folkets Bølfærd i det Hele taget, ville vi ikke indlade os paa; kun saameget, at det er vist, at Agerbruget paa store Eiendomme og drevet i det Store kan og maa gjøre langt større Fremstrid, end naar enhver Eier kun kan dyrke sine Smaalodder med det han lige har eller behøver. Storartede Forbedringer, Forandringer, der udfordre Capitaler, kunne kun med Nytte foretages paa store Eiendomme.

Selve Eiendommene ere deels Stamgodser, deels afhændelige. Der findes Primegenitur, Majorater, og Seniorater. Dog arver altid kun Een den hele Eien-

*) Man maa altsaa ikke absolut fastholde det Begreb af „Gode“, som vi forbinde med dette Ord, under hvilket vi forstaae et større eller mindre Antal af underliggende Fæstebøndergaard og Huse m. m.

dom, og han maa affinde sig med de øvrige Arvinger, dog kun saaledes at Formuens Hovedstol ganske tilfalder ham. Dog finder man ogsaa Undtagelser fra denne Regel, og ikke sjældent blive Godser, som længe have været Familieeiendom, afhændelige. De store Afgifter til Staten vanstelliggjøre imidlertid i høi Grad Kjøbet af store Eiendomme. For at undgaae den dermed forbundne Quota-Afgift foretrækker man derfor ofte mod Kjøbesummen at afstaae Godset ved en Arvepagt af uendelig Varighed, sædvanlig 999 Aar. Godserne ere i Almindelighed samlede; d. v. s. de danne et sammenhængende Heelt, eller der ligge dog kun meget store Parceller sammen. Udparcellering, saaledes som den findes i mange af Tydsklands stærkt befolkede Egne, findes ingensteds her. Hvor betydelig en Fordeel der udspringer heraf, veed enhver practisk Landmand. — Til alle Markerne føre fortrinlige, omhyggeligen vedligeholdte Veie, paa hvis Anlæg og Forbedring Communerne og Private ere uaf-ladelig betænkte. Ethvert Grundstykke er afmaalt og indhegnet.

Naar Landmanden ikke altid har Garanti for alene at kunne høste Frugterne af sin Flid, saa vil Skade og Tab ikke sjældent affrække ham fra at stræbe efter en saa fuldkommen Cultur som muligt. Derfor ere Mark-politi-Anordninger af den største Bigtighed. Intetsteds ere de strængere end i England. Marktyveri bliver straffet overordentlig strængt; det samme er Tilfældet med Dvægttyveri. Forandringer af Grændsesten ere gjorte umulige paa Grund af Indhegningerne. Desforuden er der overalt organiseret en fortræffelig Op-

figt med og Overholdelse af Lovene; ofte faae de dertil ansatte Folk visse Stykker Jord som Deputat.

Ogsaa har i den nyeste Tid Kornbillen (1815) havt en kjendelig Indflydelse paa det engelske Agerbrugs Opsving. Den tilstædede kun da Indførselen af fremmede Kornvarer, naar den indenlandske Priis oversteg et vist Gjennemsnits = Maximum*). Herved blev Landmanden beskyttet i sine Rettigheder, og fritaget for Udlandets Concurrence; man opdrev ny Jord, Kornarterne dyrkedes i en høiere Grad for at tilfredsstille Consumtionen, Jorden maatte atter bringes i Kraft, og saaledes medførte Kornbillen en stor Række af de fortræffeligste Meliorationer.

Den store Affætning paa Agerdyrknings = Producter, som ingensteds er større end i England, bidrager ogsaa sit til en høitstaende Cultur.

Bed Handelen og Colonievæsenet er der ikke alene blevet aabnet tidligere ubekjendte Affætningsveie; men deraf udspringer ogsaa det Gode for den agerdyrkende Stand, at ogsaa den kan tage Deel i Verdenshandelen, kan i mangfoldige Henseender belæres og samle Erfaringer og derved befries for de til Jordbunden heftende Fordomme. Hvorvidt Agerbruget allerede griber ind i Nationernes Handel og Vandel, fremgaaer deraf, at mange engelske Godseiere have deres egne Skibe, med hvilke de fra Peru, Chili og Sydhavssøerne hente Guano og Salpeter m. m. som Gjødningsstoffer; at de med dem sende betydelige Transporter af Hornqvæg og Faar

*) Heri er dog i Aaret 1846 som bekjendt skeet væsentlige Forandringer. Ders.

til Ostindien, Nyholland og Nyseeland; at fremdeles bemidlede Landmænds Sønner nu i Almindelighed ned-sætte sig i fremmede Lande, især i Australien, hvor de begrunde Agerdyrknings-Colonier, der vedligeholde en bestandig Omtustning af Producterne med de fædrene Besiddelser.

Saaledes som det er med Hensyn til Udlandet, saaledes er Omsætningen i det Indre ikke mindre levende. Intet Land kan rose sig af bedre Communicationsmidler end England. Et Næt af fortræffelige Vandveje, Jernbaner og Kanaler er udbredt over hele Landet og aabner i enhver Retning Veien for Affætning og Tilførsel. Naar man overtænker de Fordele, hvilke paa Grund heraf tilbydes Producenterne, saa kan man ingenlunde mere forundre sig over de Fremskridt, Productionen har gjort. Over 100 Mile borte fra kommer der daglig med Jernbanen til London og de andre store Stæder Dvæg, Mælk, Æg, Frugter o. s. v. og Transportomkostningerne derved ere saa ubetydelige, at Enhver vilde forsmæe at vælge nogen anden Veie. Med Befordringens Hurtighed er de befordrede Products vedvarende Godhed nøie forbunden. Men ligesom Agerbrugets og Dvægavlens Frembringelser saa hurtigt kunne forsendes og realiseres, ligesaa rasst kan Producenten paa den anden Side udenfra forskaffe sig det Nødvendige. Navnligen er det Brændematerialet, en af Storbritanniens vigtigste og dyreste Artikler, som saaledes mod en billig Fragt overalt bliver sendt omkring paa hine Veie. Tusinder af Kulskibe drage igjennem Kanalerne, store Ladninger af Stenful blive paa Heste-Jernbanerne, som udelukkende ere

anlagde i dette Viemed, transporterede fra Minerne gennem hele Landet og leverede Enhver saa at sige for hans Dør. Det samme er Tilfældet med Saltet, Gjødningsmaterialerne og andre uundværlige Stoffer. Derved sparer Landmanden Tid og Penge og behøver kun at holde lidt Bognstøi o. s. v. Ikke sjældnen anlægge større Ciere Hestejernbaner fra f. Ex. Leer= Lørv= og Mergelgrave til Marken og Gaarden; andre gjøre særegne Veie til Kysten, for, som et kostbart Gjødningsstof, at hente det efter Storm og Høivande til Land ffyllede Søgræs og Tangarter.

Et eiendommeligt Synspunkt frembyde ved Betragtningen af det engelske Agerbrug den Mængde Opfindelser, som ere gjorte især med Hensyn til Agerdyrkningsredskaberne. Ingensteds er Antallet paa dem større, ingensteds har man med mere Omhyggelighed og Udvalg taget de Redskaber i Brug, som synes at være de meest passende. Vel er det vist, at blandt Agerdyrkningsredskaberne, hvis Antal endnu aarligen overordentlig formerer sig, findes mange, som for det almindelige Brug enten ere for kostbare eller konstruerede for compliceret, eller endog ubrugbare. Derimod er der paa den anden Side ogsaa en stor Mængde af en fortræffelig Bygning, meget noiagtig og hensigtsmæssig Construction, nogle ere endog uovertræffelige i deres Præstationer. Her synes det især, at man kan lære overordentlig meget af den engelske Landmand. Grunden til at der i England findes en saa stor Mængde af gode Redskaber ligger hovedsageligen deri, at den engelske Bonde alt for længe siden har skilt sig ved den

1 feilagtige Idee, at maatte bære sig ad som sin Fader og Bedstefader. Nei, en roesværdig Kappelyst driver ham til, aldrig at blive staaende i Fremstridene og Forbedringerne i hans Næringsvei. De eiendommelige Forhold i hans Land have tvunget og tvinge endnu den engelske Oeconom til at calculere og speculere for at udfinde det simpleste Middel til hans Diemeds Opnaaelse; men som dog med sin Simpelhed forener den størst mulige Fuldkommenhed. Men naar en dygtig Mand har opfundet et Redskab, som han anvender som passende for hans Diemed, saa lader hans Nabo sig ikke nøie med at indføre det samme Redskab, men han drøfter det saalænge, indtil han igjen har givet det den Bestaffenhed, der synes ham at være den hensigtsmæssigste for hans Forhold.

Deraf opstod hin Masse af Agerdyrkningsredskaber, alle mere eller mindre anbefalelsesværdige, enten i Almindelighed eller kun for en Enkeltts særegne Omstændigheder; mange næsten uovertræffelige. Ogsaa Anvendelsen af mange af dem er characteristisk. Saaledes er Ublaaningen af Saaes og Tærskemaskinerne til Fordeel for de mindre formuende Landeiendomsbesiddere et Skridt til Arbejdsdelingen, som har bevirket saa store Underværker i Industrievæsenet, og uden Tvivl ogsaa med Tiden vil udøve en lignende Indflydelse i Agerbruget. Naar vi ikke ville drage Arthour Youngs Udsagn i Tvivl, saa lader den Paastand sig opstille og rejsfærdiggjøre, at Udbyttet af en Agerdyrkningsmaade hovedsagelig er afhængig af Redskabernes Forbedring, samt af Opfindelsen og Anvendelsen af Maskinerne.

Overhovedet er i England Sandsen for Agriculturen og Kjærligheden til denne Moder til al Civilisation meget stor. Den bestæmmende Jordom, som feer en Fornedrelse i den ædle Beseftigelse med Agerbruget, er der næsten ganske forsvunden og findes kun hist og her blandt Medlemmerne af Kjøbmandsstanden, for hvilke Rigdom gjælder som den eneste Adel. De saakaldte høiere Stænder have tilstræffeligen erkjendt Urproductionens Belgjærninger, og allerede i lang Tid have mange af de ved Fødsel meest fremragende Mænd helliget sig til Agerbruget og have foregaaet Andre med de bedste Exempler.

Efter alt dette skulde man egenlig være berettiget til at vente langt mere af det engelske Landbrug end man i Birkeligheden kan. Men, som sagt, store Hindringer træde paa den anden Side iveien for dette og qvæle ofte i Spiren det kraftige Opsving. Disse Hindringer ere forteligen følgende:

Fremfor Alt de uhyre Skatter og Afgifter, hvormed næsten enhver Ting i England er betyngt. Det vilde være overflødig at udvilde sig over deres Indvirkning paa Productionen. Dernæst er vel ogsaa den Omstændighed fordærvelig, at Grundbesiddelsen er i Hænderne paa for Faa. Derved blive mange Slags Forbedringer gjorte umulige. Landmandsstanden udgjør en for liden Corporation og formaaer ikke kraftig nok at gribe ind i den hele Statshuusholdnings Virksomhed. De faa, som eie Grunden og Jorden, have dertil endnu sædvanligviis meget kostbare Liebhaberier, der gjore

Agriculturen stort Afbræk. Istedetfor at overgive deres Landeiendomme til Ploven, foretrække de for en stor Deel at forvandle dem til ufrugtbare Parter, som give enten intet eller kun et ubetydeligt Udbytte. Det er bekendt, at paa denne Maade over en Trediedeel af den Jord, der er stiftet til Dyrkning, endnu er unddraget Culturen. Til hine Liebhaberier kunne ogsaa endnu henregnes dem, som kun betragte Dvægavlen som et Middel for Prunk og Skuefremstilling. Istedetfor at tillægge virkelig dygtige, til ethvert Brug stiftede Dyr, gjør man sig ofte kun Umage for at opdrætte saadanne, som kun i een Henseende kunne kaldes gode, eller tilkomme Berømmelsen for at have vundet Prisen i en Udstilling. Da man søger at opnaae dette uden at tage Hensyn til nogen Beføstning, saa er det tydeligt, at der opstaaer store Tab heraf. Ikke sjelden forglemmer man herover ganske sit Niemed, og de Forsigtighedsregler, hvilke man altid herved maa iagttage, lider heraf Skade og geraade i Tilbagegang. Endelig er den altfor store Udbredelse, som Fabrik- og Manufacturvæsenet har vundet i England, en Hovedhindring for de oekonomiske Fremskridt. Derved blive mange Hænder unddragne Landbruget, den lettere Fortjeneste i Fabrikkerne gjør Folkene afvante med Arbeidet, der indtræder Demoralisation og en heel Egn maa lide. Derfor finder man overalt i England, hvor Fabrikvæsenet er meest storartet, det sletteste Agerbrug, det daarligste Lyende og de fattigste Forpagtere. Dette virker da ogsaa i høi Grad paa Frembringelsen af Producterne, saavel som paa Jordens Værdi. Derfor begunstiger man nu

atter meget Huusmandssystemet og søger at bevæge Fabrikarbejderne til, altid tillige at dyrke et Stykke Jord som Reserve og til at hjælpe paa Opholdet. Dog ogsaa dette har mange Slags skadelige Følger med Hensyn til selve Agerbruget.

Endnu staaer kun tilbage at omtale Noget med Hensyn til de Agerdyrkendes Stilling.

De engelske Landmænd falde i to Classer, Eiere og Forpagtere (Farmers, ved hvilket Ord man overhovedet betegner Landmænd). En Bestyrelse af Gaardene ved Forvaltere finder aldeles ikke Sted. Størstedelen af Godseierne hører til den høiere Adel; nogle af dem regne sig det ikke til Skam selv at drive deres Eiendomme. Godsbesidderne ere enten frie, det er saadanne, som besidde Godset med uindskrænket Eiendomsret (Freeholders) eller Lehnbesiddere (Copyholders). De sidstnævnte forekomme sjælden (see ovenfor). En Bondestand, der dyrker sine Fornødenheder og ofte endog noget mere paa sin Eiendom, der med sin Familie udfører alle foresaldende Arbeider og hvis Masse ellers udgjør Nationens kraftige Kjærne, søger man forgjæves i England. Huusmændene (Cottagers) ere det langt fra ikke; dertil kommer, at deres Antal er altfor indskrænket. Det sidste gjælder ogsaa om de egentlige Landmænd, Farmerne, der ere de eneste, der fortjene at komme i Betragtning, naar der er Tale om en agerdyrkende Stand i England. De dele sig i to Afdelinger. Den første ere de dannede Landmænd, Gentlemen Farmers. Denne Klasse, hvem Landbruget har meest

at taffe for, er vel ikke med Hensyn til Antallet, sikker-
 ligen derimod paa Grund af dens Indflydelse den vig-
 tigste. Den bestaaer kun af formuende, dannede Mænd,
 der deels af Kjærlighed, deels af andre Hensyn have
 gjort Agriculturen til deres Kalb. De ere, hvad man
 kalder rationelle Landmænd, det vil sige, de kjende fuld-
 stændigen saavel deres Leveveis Theori som dens Praxis
 og søge paa det Bedste at bringe begge Dele i Udfo-
 relse. For det Meste have de studeret ved et Universitet
 og senere foretaget Reiser til deres videre Uddannelse.
 Hvad der udmærker dem meget fordelagtigt er, at de
 ei alene ere betænkte paa deres Fordel, men ogsaa be-
 standig gjøre sig Umage for at befordre Fremstridt og en
 bedre Cultur, og at de navnlig hverken styre Omkostnin-
 ger eller Anstrængelser for at anstille Forsøg, erhverve
 sig Kundstaber og udbrede Dplysning. Det er dem,
 der begrunde de landoekonomiske Foreninger, Tidender
 og Priisuddelinger, fra dem ere samtlige Englands land-
 oekonomiske Forfattere udgaaede.

Rigeoverfor dem staaer den anden Klasse af For-
 pagtere, der saa temmelig staae paa samme Trin, som
 vore mere velhavende Bønder. Heller ikke disse ere
 uden theoretiske Kundstaber; men Manglen paa tilstræk-
 kelig Dannelselse opfylder dem ofte med Mistroe mod Vi-
 denstaberne og disses Organer. Magelighed, eller ret-
 tere sagt Glendrian afholde dem ofte fra at forlade de-
 res forældede urigtige Methoder; der maa en stærk og
 fuldstændig Overbeviisning til, for at faae dem til at
 afstaae fra deres vante Fremgangsmaade. Men ere de
 først engang bleve overbeviiste om en ny Opfindelses

Fortrin, have de faaet Enthufiasme for en Sag, faa tilfredsftiller den ligefremme Antagen deraf dem fædvanligviis ikke længer, men de ville selv gjøre den bedre og fuldkomnere. Det er heller ingenlunde Tilfældet, at de ere ligegyldige mod Forbedringernes Gang i deres Fag. Tvertimod have de altid et aabent Nie derfor, iagttage altid i Fraftand og kunne kun ikke beftemme fig til at forandre Noget, før de have aldeles fiftre Refultater for fig. Ikke at tale om en vis Raahed og Plump- hed hos denne Stand, viſe dens Sædvaner, Udtryk, Tilbøiligheder o. ſ. v. kun altfor ofte Tegn paa forfømt Opdragelse og Dannelse. Vel læſe de mange theoretiſke Berker over Agriculturen, men vurdere deels Alt efter deres egen Maaleftok, deels lade de kun Erfaringen gjelde ſom den eneſte Kettesnor. De foretage Meget uden at kunne gjøre fig selv Rede for Grunden dertil, fordi de paa en empiriſt Maade ere komne til Erkfendelse om dets Nytte. Diſſe ringere eller mindre Forpagteres Liv er ofte i Sandhed ſmukt og ſimpelt patriarcaliſt. Tyende og Børn danne ligefom en Familie, ſpiſe ſammen, arbeide ſammen og ſtille fig ofte ikke ad i deres hele Liv. Man bliver endog ſom ofteſt friftet til at henregne Huusdyrene til Familien, da de blive pleiede med en forbausende Kjærlighed og Omhu. Blandt de mindre Forpagtere udmærke fig iſær de fra Northumberland ved en ſtorre Intelligents.

Udentviol er denne Forpagterſtand, der udgjør Pluraliteten af de engeliſke Landmænd, vor almindelige Bondeſtand overlegen i Kundſtaber, Dannelse og Intelligents. Men der mangler dem det moraliſke Støttepunkt, der lig-

ger i Eiendommen; de eie ingen Jord; men dyrke kun en fremmed Grund, hvisaarsag de savne en vis Sikkerhed i Livet og deres Handlemaade.

Forholdet mellem Eieren og hans Forpagtere er, saasnart disse sidste ere dygtige og honette, meget smukt og roesværdigt. Sjelden opsigter den Første sin Farmer, naar han redelig og tro behandler hans Eiendom; sjelden forhøier han uden hans Samtykke Forpagtningsafgiften; tvertimod krediterer han ham sædvanlig i Aar, hvori der hersker Dyretid og Misvæert, store Summer, naar han ikke ganske stjænker ham dem. Derfor ere Forpagterne med Liv og Sjæl Grundeieren, hvis Væner de ofte ere, hengivne. Som et Beviis tjener blandt Andet kun f. Ex. Følgende: Lord Spencers 90 Forpagtere forærede ham, for at bevise deres Taknemlighed for hans ædle og faderlige Opførsel, en Vase af Sølv, som havde kostet 1400 Pund Sterling. Hvor finder man noget Lignende?

Forpagtningerne ere paa en bestemt Tid. En stor Hindring for den fuldkomnere Cultur er den meget korte Forpagtningstid, som endnu sædvanlig finder Sted. Denne er nemlig: Enten saaledes at saavel Forpagteren som Eieren kunne, naar de ville, opsigte Forpagtningen med $\frac{1}{2}$ Aars Varsel. At Eiendommene herved maac blive ødelagte, er indlysende for Enhver; dog finder man endnu hyppigt disse Forpagtninger. Men man vil i Almindelighed iagttage, at de befindes i Hænderne paa uvidende Landmænd eller flette Mennecker, som, da de leve i en bestandig Uvisshed, naturligviis kun have deres egen Fordeel for Øie og derfor udpine Jorden saa-

meget som muligt. Eller Forpagtningstiden er bestemt, og det ofte paa eet Aar, det vil sige, den maa fornyes fra Aar til Aar eller ophæves med $\frac{1}{2}$ Aars Opsigelse. Heller ikke dette System er stort bedre. Forpagteren, som ikke veed, om man ikke snart vil jage ham bort, er altid væbnet derimod, dyrker kun Handelsproducter og skader saaledes uendelig meget Eieren og Driften. Derfor bortforpagter den Eier, som har sine Eiendommers gode Tilstand for Die, gjerne paa en længere, bestemt Forpagtningstid, for det Meste fra 7 til 21 Aar. Derved varetages de gjensidige Interesser, og man begynder Forbedringer og Fremstribt. Hyppigst finder man nu Forpagtningstiden at være 21 Aar. En Overgang fra Forpagtninger paa en bestemt Tid danne de Forpagtningsterminer, som ere livsvarige, eller endogsaafiffre Forpagterens Arving Forpagtningen for hans Levetid. Saadanne blive i Almindelighed udfatte som Belønning for storartede kostbare Forbedringsforetagender og bidrage meget til at anspore Forpagterens Iver og Intelligents.

Arbejdsklassen paa Landet, Lyendet, Dagleieren og Accordarbejderen, adskiller sig fra den tydske ved en større Flid, større Bedholdenhed og i den senere Tid ved Maaehold. Derimod staae de i Henseende til Intelligents tilbage for hine. Den engelske Forpagter har derfor meget mere med Opsigten at gjøre end den tydske. Uden at være befaleet dertil udretter han intet Arbejde; han vilde lade sit Dvæg sulte ihjel, naar hans Herre ikke befalede ham, at fodre det. De ere sædvanligt kun især vant til eet Slags Arbejde, en Følge af Arbejdsdelin-

gen. De blive behandlede meget godt; men vilde heller ikke lade sig det Modsatte behage, da enhver Englænder holder stærkt paa sin Uafhængighed og Frihed. Derimod ere de deres Herrer meget hengivne, navnlig have de en sjelden Bedhængenhed til Gaard og Gods. Men hvad der især gjør dem meget værd er, at de aldrig vægre sig ved at tage fat paa en ny Methode eller et nyt Redskab. Den practiske Landmand kjender af Erfaring, hvilke Vanskeligheder hans Folks Haardnaffethed opstiller ham ved f. Ex. Indførelsen af en ny Plov; til Noget saadant kjender den engelske Arbejder ikke; uden Modsigelse tager han imod det nye Verktøi, over sig utrætteligen i at bruge det og søger en Stolthed i at have været den Første, der har havt det i Hænderne.

Forpagterne søge altid at sikke sig det nødvendige Tyende = Antal derved, at de overlade Arbejderne Huus og et Stykke Jord og saaledes begrunde dem en Familie = eksistens. Derfor faaer Arbejderen sjælden fuld Koft og Løn, men faaer i det Sted Deputater i Naturalier til den billigste Priis. Det vilde i England være altfor voveligt, ved hvert forekommende Arbejde at stole paa, at Dagleiere skulde tilbyde sig, da disse i mange Egne, navnlig i Nærheden af Fabrikker, ofte ere meget vanskelige at erholde. Nogle Exempler kunne tjene som Maalestof for, hvorledes Tyendet bliver lønnet og koftet.

I Yorkshire bygge Eierne særegne eenetages Huse for Arbejderne og omgive dem med en lille Have paa $\frac{1}{4}$ Acres Fladeindhold*). Dertil faaer de deres Brænde =

*) En Acre = 6 Ekpr. d. M.

materiale, Kul, tilføjet; de faae Kartoflerne for den ringe Priis af 28 til 34 ß for 35 R og kunne tage sig paa Marken saamange Koer til at spise, som de ville. Manden faaer daglig, Søn- og Helligdagene undtagne, 68 ß . i Dagløn. Konen faaer omtrent $2\frac{1}{2}$ ß . for Arbeidstimen. I Høsten, ved hvilken de maa hjelpe, faae de daglig for 8 Arbeidstimer 52 ß . og 8 ß . i Tillæg for hver Time derudover. De skjære da Sæden og Bønnerne. Hvad Sæd de behøve til deres Huusholdning overlades dem til en fast Priis, som ikke forandres, selv om den ellers skulde stige meget høit; det samme er Tilfældet med Melken. En Familie bestaaende af Mand, Kone, en voren Datter og et Barn over 10 Aar har saaledes en Indtægt af omtrent 466 Rbd. om Aaret. De bruge ugentlig for omtrent 1 Rbd. 48 ß . Hvede, altsaa aarlig $\frac{1}{3}$ af deres Fortjeneste til Brødforn. Man betaler dem kun maanedlig for ikke at give dem Leilighed til Ddselhed, og da sædvanligviis paa en Markedsdag, for at de kunne gjøre de Indkjøb, de maatte trænge til.

I Northumberland faaer en gift Karl en fri Bøllig, $\frac{1}{3}$ Acre Jord, behandlet og gjødet til Kartofler, c. 7 Tønder Havre, c. $4\frac{1}{2}$ Tønde. Byg, c. 2 Tdr. Erter og Bønner, 105 R Hvede, en Ko og Græsning til samme, 2138 R Hø og den nødvendige Halm, eller Koer istedetfor Hø, og endelig 36 Rbd. 42 ß . i rede Penge. Enhver Familie maa under den hele Arbeidstid afgive et Fruentimmer eller skaffe et andet i hendes Steb; hun faaer 34 ß . om Dagen og i Høsten $\frac{1}{4}$ mere.

Man seer heraf, at Arbeiderne blive holdte meget